

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.04
Національної академії внутрішніх
справ

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Чабан Наталії Анатоліївни
«Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини:
теоретико-правове дослідження», підготовлену на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та
історія держави і права; історія політичних і правових учень

З прийняттям Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 та Акту проголошення Незалежності України від 24.08.1991 були окреслені основні принципи побудови України як демократичної, соціальної, правової держави. Україна здобувши незалежність, проголосила намір побудувати правову державу, та створити демократичне суспільство. У зв'язку із цим, перед Україною постала низка глобальних завдань, серед яких можна виділити: утвердження та реалізацію засад верховенства права та забезпечення непорушності основних прав та свобод людини. Що відповідно, призвело до необхідності підвищення радикальної ролі та значення судів, а також розвитку та вдосконалення усієї судової влади в державі.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Права людини і громадянина, їх генезис, соціальні витоки та призначення є однією із вічних проблем історичного та соціально-політичного розвитку людства. Ця проблема є актуальною протягом багатьох тисячоліть, залишаючись у центрі уваги дослідників, які аналізують її політико-правові, філософські, релігійні, етичні та інші соціальні аспекти.

У різні епохи, і на різних етапах розвитку суспільства, права людини набували своєрідного значення, що зумовлювалось соціальною позицією класів, які знаходились при владі та пануючою в суспільстві ідеологією.

Д 26.007.04			
30	04	806	2024 р.
кількість аркушів:		12	
осн. док.		додаток	

Згідно з Конституцією України держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Безперечно, надійний захист прав і свобод людини і громадянина, як того вимагає Основний Закон України, може забезпечити тільки неупереджена судова влада, яка діятиме на загально визначених демократичних засадах.

Виконана кандидатська дисертація Чабан Н. А. за обраною темою є актуальною з огляду на переконливу аргументацію автора у вступній частині роботи, що неупередженість суду є необхідною умовою справедливого судочинства, одним із його елементів. Однак, практика реалізації даної гарантії у судочинстві України утруднена. Що обумовлено багатьма чинниками, зокрема: 1) необхідність усунути протиріччя між динамікою європейської інтеграції України та готовністю нашої держави удосконалювати стандарти забезпечення прав людини, що підтверджується, зокрема положеннями Угоди про асоціацію; 2) недостатнім рівнем нормативно-правової регламентації гарантії неупередженості судової влади; 3) проблеми визначення змісту гарантії неупередженості судової влади, її місця в теоретико-правовій думці, забезпечення реальної реалізації цієї гарантії при здійсненні судочинства, не часто стає предметом дослідження; 4) у правозастосовній практиці дуже часто виникають проблеми, пов'язані із недооцінкою судом значення гарантії неупередженості і необхідності її неухильного дотримання.

Вирішення цих проблем можливе лише шляхом послідовного закріплення гарантії неупередженості судової влади у національному законодавстві, а також через неухильну її практичну реалізацію.

У контексті вищевикладеного, слід підтримати актуальність дисертаційної роботи, спрямованої на необхідність розроблення положень теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із реалізацією гарантії

неупередженості судової влади у забезпеченні прав і свобод людини, що також обґрунтовують актуальність обраної теми дослідження.

Авторка обрала за мету «розроблення теоретичних засад, методології та практичних рекомендацій щодо забезпечення реалізації неупередженості судової влади як гарантії захисту прав і свобод людини». Звернення до автореферату і тексту дисертації дозволяє констатувати, що усі завдання дисертанткою успішно виконані.

Притаманний рецензованій роботі ступінь обґрунтованості розроблених дисертанткою наукових положень, висновків і рекомендацій, досягнутий шляхом обрання авторкою відповідних методів наукового дослідження, ретельного опрацювання монографічної літератури, як вітчизняної, так і зарубіжної, періодичних видань, науково-теоретичного аналізу і тлумачення нормативних джерел України, й інших держав у сфері діяльності судової влади в контексті забезпеченні прав і свобод людини.

Доцільно зазначити, що комплексне наукове дослідження Чабан Н. А., присвячене гарантії неупередженості судової влади у забезпеченні прав і свобод людини, характеризується актуальністю та своєчасністю, й має як теоретичне, так і практичне значення у реаліях сьогодення. Вивчення поданої на опонування дисертації дає підстави стверджувати, що авторкою проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, актуальної в теоретичному і практично-прикладному аспекті, а сформульовані рекомендації, пропозиції та висновки становлять наукову новизну й можуть бути предметом обговорення.

Достовірність отриманих авторкою наукових результатів підтверджується, зокрема, тим, що під час дослідження нею проведено аналіз значної кількості літературних джерел. Також слід відзначити здійснений у роботі ґрунтовний аналіз судової практики, що надав змогу обґрунтувати пропозиції дисертантки у напрямку вдосконалення правореалізації та правозастосування у досліджуваній сфері.

Наукові результати проведеного дисертанткою дослідження теоретичних та практичних аспектів гарантії неупередженості судової влади у забезпеченні прав і свобод людини та віднайдення шляхів комплексного розв'язання проблем правового регулювання цього інституту є достовірними, виваженими та обґрунтованими.

Проведений аналіз роботи свідчить про те, що авторці вдалося досягти поставленої мети та належним чином вирішити окреслені завдання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з науковим дослідженням Чабан Н. А. дає підстави стверджувати, що сформульовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають належну міру достовірності та обґрунтованості. У роботі комплексно розв'язано широкий спектр проблем, пов'язаних із неупередженістю судової влади як гарантією забезпечення прав людини.

Архітектоніка дисертації узгоджується зі сформульованими метою і завданнями, об'єктом і предметом дослідження, які, у свою чергу, відповідають суті досліджуваної проблематики.

Зміст рецензованої роботи засвідчує успішне виконання дисертанткою широкого кола завдань і досягнення вагомих наукових результатів. Це стало можливим завдяки: 1) вдалому використанню комплексу методів наукового пізнання, що свідчить про авторський підхід у вирішенні конкретно-правових проблем, розкритих у розділах дисертації, а також про досконалість знання теми; 2) опрацюванню достатньої джерельної бази та судової практики; 3) системному узагальненню провідних підходів до вирішення основної наукової проблематики дослідження.

У цілому робота характеризується конструктивністю наукової дискусії і полеміки, яку веде дисертантка, толерантним ставленням до наукових позицій інших вчених-правників.

Здійснене ознайомлення з роботою дає підстави стверджувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,

сформульованих у дисертації, є достатньо високим, авторські пропозиції зроблені на належному науковому рівні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дослідження Чабан Н. А. містить наукові положення, які мають науково-теоретичне значення й певну практичну спрямованість. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в основних положеннях, що виносяться на захист.

З тексту дисертації бачимо, що стосовно багатьох проблем авторка висловлює свою позицію, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до позицій яких вона схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих точок зору науковців і практиків, які, на її думку, є досить спірними.

Так, дисертанткою вперше: 1) сформульовано поняття неупередженості; 2) запропоновано поняття забезпечення неупередженості судової влади, як гарантії захисту прав людини; 3) визначено систему ознак неупередженої судової влади; 4) доведено, що неупередженість судової влади є гарантією забезпечення прав людини.

Авторкою водночас у роботі удосконалено: 1) етапи розвитку неупередженої судової влади в Україні; 2) систему гарантій неупередженості суду; 3) положення про зміст та систему міжнародно-правових стандартів судової влади; 4) розуміння співвідношення понять «неупередженість суду», «незалежність суду», «безсторонність суду», «об'єктивність суду»; 5) положення щодо змісту та системи законодавства, яка забезпечує неупередженість суду; 6) характеристику сучасного стану розвитку ідеї неупередженості судової влади; 7) теоретико-правове визначення неупередженої судової влади.

У дисертації дістали подальшого розвитку: 1) наукові погляди щодо об'єктивної та суб'єктивної неупередженості; 2) твердження про те, що відповідно до міжнародних стандартів неупередженості суддів, держава повинна передбачати основні засади статусу суддів у внутрішніх нормах на

найвищому рівні; 3) погляди на зміст експертного забезпечення; 4) положення про актуальні напрями наукових досліджень ідеї неупередженості судової влади.

Заслуговують на увагу та підтримку й інші запропоновані та викладені у дисертації положення та висновки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати наукового пошуку можуть бути використані для: 1) науково-дослідної роботи (при подальших наукових дослідженнях теоретичної бази забезпечення неупередженості суду, правової природи, сутності міжнародно-правових стандартів статусу суддів, їх практичне застосування); 2) законотворчої діяльності (у подальших наукових дослідженнях різних питань неупередженої судової влади з метою використання у нормотворчій діяльності запропонованих дефініцій та положень з метою уніфікації відповідних підходів); 3) правозастосовної діяльності (для організації вирішення практичних проблем забезпечення неупередженості суддів); 4) освітнього процесу (під час підготовки навчально-методичних матеріалів, проведення лекцій та семінарських занять з навчальних дисциплін відповідного спрямування).

Результати дисертаційного дослідження належним чином впроваджені, про що свідчать: акт впровадження у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ; акт впровадження у навчальний і науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка; акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Дарницького районного суду міста Києва; акт впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ; акт впровадження у навчальний і науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка; акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес ПВНЗ «Університет сучасних знань».

Основні положення та зміст наукового дослідження. Перший розділ дисертаційної роботи «Бібліографічні та методологічні аспекти дослідження неупередженості судової влади як гарантії забезпечення прав людини» присвячений: історіографії дослідження неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини; методології дослідження неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини; становленню та розвитку неупередженої судової влади в Україні.

У цьому розділі дисертанткою, висвітлений процес формування наукового уявлення про неупереджений суд, осмислено ідеї, напрями, думки, погляди з приводу виникнення, становлення і розвитку концепції неупередженої судової влади у складі теорії судової влади.

Простежено історію наукової думки про неупередженість судової влади, при цьому звертається увага на те, що у наукових роботах вчених, у цьому напрямі, до теперішнього часу не склалося єдиного підходу до визначення терміну «неупередженість судової влади», а також до його змісту.

Дослідження авторкою у змісті методології дослідження неупередженості суду виділяється чотири рівні: загальнофілософський підхід; загальнонаукові методи; спеціальні методи; міждисциплінарні методи.

Зазначається, що важливе місце у системі методології дослідження неупередженості судової влади посідають принципи, основними з яких є: детермінізм; історизм; єдність історичного та логічного; достатня підстава; науковість; комплексність; цілісність та системність; обґрунтованість; несуперечливість; зв'язок теорії і практики; критичність та ін.

Історичний аналіз джерел права дозволив авторці стверджувати, що основною метою існування неупередженої судової влади, в усіх її формах, є вирішення конфліктів у суспільстві, поряд із захистом і охороною прав і свобод людини.

У другому розділі «Теоретичні засади неупередженості судової влади як гарантії забезпечення прав людини» досліджені: судова влада як гарантія

забезпечення прав людини; теоретична характеристика неупередженості судової влади; правоохоронна та правозахисна функції неупередженої судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Доцільно зроблено висновок, що забезпечення прав і свобод людини, відображається у функціональному призначенні судової діяльності, що зумовлює сенс і зміст цієї діяльності.

Вдалою є позиція, що неупередженість суду по відношенню до сторін процесу є важливою гарантією забезпечення справедливого, об'єктивного, всебічного, а відповідно й законного розгляду та вирішення справи. Неупередженість є умовою справедливості і складовою частиною об'єктивності суду.

Беззаперечним є твердження, що неупередженість суду означає відсутність будь-якої заінтересованості у результатах справи, відсутність переваг інтересам якої-небудь із сторін. Переконання суду повинне ґрунтуватися на тих фактах, що встановлені під час безпосереднього дослідження доказів. Діяльність неупередженого судді спрямована на досягнення справедливості. Акцентується, що неупередженість є моральною якістю судді, вимогою яка характеризує поведінку судді у судочинстві.

Третій розділ «Реалізація неупередженості судової влади у забезпеченні прав людини», присвячений розгляду питань: міжнародні стандарти забезпечення неупередженості судової влади; неупередженість судової влади як передумова права на справедливе судочинство; шляхи вирішення судово-правової реформи в Україні.

Варто погодитися з висновком, що основними джерелами міжнародно-правових стандартів судочинства, правосуддя, суду, статусу суддів є міжнародні договори, розроблені на універсальному рівні в рамках ООН та на регіональному рівні у рамках Ради Європи, ОБСЄ. Окремим джерелом міжнародних стандартів правосуддя, статусу суддів є акти, прийняті у рамках спеціалізованих міжнародних організацій, зокрема, Міжнародної асоціації суддів, Європейської асоціації суддів, Консультативної ради європейських

суддів, Європейської комісії «За демократію через право» та ін. Серед джерел міжнародних стандартів прав людини варто виділити рішення Європейського Суду з прав людини.

Беззаперечним є висновок про те, що проблема вільного доступу громадян до правосуддя є однією із базових у сучасних правових системах, що визнають на конституційному рівні ідеї правової держави, поділу влади та існування основних або невід'ємних прав людини.

Вірною є думка про те, що успішність судово-правової реформи пов'язана не тільки з переглядом існуючих норм і прийняттям нових законів та підзаконних актів, але й із прийняттям належних та дієвих процедур і гарантій, до яких ми відносимо неупереджену діяльність суду.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Структура і зміст дисертації Чабан Н. А. на тему «Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини: теоретико-правове дослідження», в цілому відповідає її назві та вимогам встановленим ДАК України. Дисертаційна робота за своїм змістом відповідає вимогам МОН України та профілю спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані у дисертації ідентично викладені в авторефераті. Вони знайшли свій виклад у публікаціях з теми дисертації.

Дискусійні положення та положення, що вимагають уточнення. Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зауважити на окремих положеннях, висновках і пропозиціях дисертаційної роботи Чабан Н. А., які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що в цілому має дискусійний характер, або ж потребує додаткового наукового обґрунтування, зокрема:

1. У чинному законодавстві, в юридичній доктрині «об'єктивність» та «неупередженість» вважають невід'ємними складовими незалежності суддів. І якщо в чинному законодавстві поняття «об'єктивність суддів» та

«неупередженість суддів» лише вживається, то у науковій літературі їм дається визначення. На наше переконання, робота значно б збагатилася, змістовно, якщо б авторка звернула увагу та провела порівняльний аналіз цих визначень (підрозд. 2.2).

2. Дисертантка розглянувши значну кількість наукових джерел, в основному, здійснила їх ретельний аналіз, однак іноді нею це зроблено у значно спрощений спосіб, використовуючи реферативно-анотаційний підхід. Відчувається коректність автора, наукова обережність, що проявляється іноді, у відсутності критичного аналізу поглядів інших науковців, які займаються проблемами об'єктивного, справедливого та неупередженого судочинства. У дисертації доцільно було б висловлювати свою позицію, критикувати недоліки, показувати непогодження, критичний підхід до позицій інших авторів.

3. Характеризуючи неупередженість як морально-етичну категорію, дисертантка зазначає, що ця категорія розкривається шляхом аналізу об'єктивного і суб'єктивного критеріїв (підрозд. 2.2). Можна цілком погодитися з таким підходом, проте, не акцентується увага на тому, що неупередженість реалізується у поведінці судді, яка полягає у безсторонньому та справедливому ставленні до кожного учасника правового конфлікту. Результатом поведінки судді, зазвичай, є ухвалене судове рішення, тому доцільно було б, показати, що «внутрішня» неупередженість – стосується поведінки судді, а «зовнішня» – стосується судового рішення.

4. Дисертантка стверджує, що основою розуміння системи функцій судової влади є поетапна їх класифікація. На її думку, функції класифікують за певними підставами: принципом поділу влади, сферою діяльності, об'єктом, предметом. Враховуючи це, потрібно було б показати поділ функцій за цими підставами, а не лише його констатувати (підрозд. 2.3.).

5. Авторка у підрозділі 3.3 стверджує, що головними напрямками судово-правової реформи в Україні є такі: визначення і реалізація комплексу заходів щодо легітимації судової влади; розбудова комплексної безперервно діючої

системи кадрового, фінансового та інформаційного забезпечення судових органів. Однак, потрібно було б у дисертації деталізувати, як реалізація цих напрямів, вплине на неупередженість судової влади.

6. У вступі до дисертації авторка зазначає, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у законодавчій роботі для подальших наукових досліджень різних питань неупередженої судової влади, з метою використання у нормотворчій діяльності запропонованих дефініцій та положень, з метою уніфікації відповідних підходів. У зв'язку із цим, дисертантці доцільно було б розробити низку норм, які дали б можливість реалізувати гарантію неупередженості у діючому законодавстві та запропонувати їх законодавцям України.

У той же час, слід наголосити, що висловлені зауваження не впливають суттєво на загальну високу оцінку дисертаційної роботи Чабан Н. А., а насамперед, характеризують складність і актуальність досліджуваної теми та неординарність її розгляду дисертанткою.

У дисертації є й інші висновки, положення, твердження, ідеї автора, щодо яких можна висловлювати критичні зауваження, заперечення, наводити аргументи щодо їх достовірності, обґрунтованості тощо. Водночас, наведені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Чабан Н. А.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертанткою матеріалів наукова робота Чабан Наталії Анатоліївни «Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини: теоретико-правове дослідження» відповідає вимогам п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її авторка Чабан Наталія Анатоліївна заслуговує на присудження

наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 –
теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

віце-президент з питань освітнього процесу

Університету сучасних знань

кандидат юридичних наук, професор

Юрій ВЕДЕРНІКОВ

